

فصل چهارم

صیام روزه

حکم روزه:

روزه رمضان یکی از ارکان و فرایض اسلام است:

خداوند متعال می‌فرماید :

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) (بقره: 183).

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید بر شما روزه واجب شده است همان گونه که بر کسانی که پیش از شما بوده‌اند واجب بوده است تا باشد که پرهیزگار شوید».

تا جایی که می‌فرماید :

(شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ)
(فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ)

(بقره - 183 - 185)

«ماه رمضان همان است که قرآن در آن فرو فرستاده شد تا مردم را راهنمایی کند و نشانه‌ها و آیات روشنی از ارشاد (به حق و حقیقت) باشد و میان (حق و باطل در همه ادوار) جدایی افکند پس هر کس از شما (فرا رسیدن) این ماه را دریابد باید که آن را روزه بگیرد».

از ابن عمر^۱ روایت است که پیامبر^۲ فرمود : (بنی الإسلام علی خمس : شهادة أن لا إله إلا الله، و أن محمدا رسول الله، و إقامة الصلاة، و إيتاء الزكاة و حج البيت وصوم رمضان)^[720] «اسلام از پنج رکن تشکیل شده است : شهادتین، برپایی نماز، دادن زکات و حج خانه خدا و روزه ماه رمضان».

اجماع امت بر اینست که روزه ماه رمضان فرض و یکی از ارکان اسلام و ضروریات دین است و کسی که فرضیت آن را انکار کند کافر و مرتد است.^[721]

فهرست

فضیلت روزه:

از ابوهریره روایت است که پیامبر^۲ فرمود: **(من صام رمضان إيماناً واحتساباً غفر له ما تقدم من ذنبه)** [722] «کسی که از روی ایمان و امید کسب اجر و پاداش، ماه رمضان را روزه بگیرد گناهان (صغیره) گذشته او بخشوده می‌شود».

از ابوهریره روایت است که پیامبر^۲ فرمود: خداوند عزوجل می‌فرماید: **(كل عمل ابن آدم له إلا الصيام فإنه لي و أنا أجرى به، و الصيام جنة، فإذا كان يوم صوم أحدكم فلا يرفث و لا يصخب و لا يجهل، فإن شاتمه أحد و قاتله فليقل إني صائم، مرتين، والذي نفس محمد بيده لخلوف فم الصائم أطيب عند الله يوم القيامة من ريح المسك، و للصائم فرحتان يفرحهما: إذا أفطر فرح بفطره، و إذا لقي ربه فرح بصومه)** [723] «هرگاه کاری که انسان انجام می‌دهد، برای خود او است. مگر روزه که برای من است و من پاداش آن را می‌دهم، و روزه سپر است پس هرگاه کسی از شما روزه بود، سخن زشت نگوید و دشمنی نکند و اعمال جاهلانه را انجام ندهد و اگر کسی به او دشنام داد یا با او دعوا کرد دوبار بگوید من روزه هستم، قسم به ذاتی که جان محمد در دست اوست بوی دهان روزه‌دار در روز قیامت نزد خدا از بوی مسک بهتر است، و شخص روزه‌دار در دوزمان خوشحال می‌شود یکی زمانی که افطار می‌کند و دیگری زمانی که با پروردگارش ملاقات می‌کند».

از سهل بن سعد روایت است که پیامبر^۲ فرمود: **(إن في الجنة بابا يقال له الريان يدخل منه الصائمون يوم القيامة لا يدخل منه أحد غيرهم يقال: أين الصائمون؟ فيقومون لا يدخل منه أحد غيرهم، فإذا دخلوا أغلق فلم يدخل منه أحد)** [724] «در بهشت دروازه‌ای هست که به آن «ریان» گفته می‌شود، روز قیامت فقط روزه‌داران از آن دروازه داخل می‌شوند، کسی جز آنان نمی‌تواند از آن وارد شود، گفته می‌شود روزه‌داران کجایند؟ فقط روزه‌داران بلند شده و از آن دروازه وارد می‌شوند وقتی داخل شدند در بسته می‌شود و دیگر کسی از آن وارد نمی‌شود».

فهرست

با رؤیت هلال ماه رمضان، روزه فرض می‌شود:

از ابوهریره روایت است که گفت: پیامبر^۲ فرمود: **(صوموا لرؤيته و أفطروا لرؤيته، فإن غمی عليكم الشهر فعدوا ثلاثين)** [725] «با دیدن آن (هلال) روزه بگیرید و با دیدن آن (هلال) افطار کنید (عید کنید) و اگر ابر مانع دیدن ماه شد سی روز (شعبان) را کامل کنید».

رؤیت هلال ماه رمضان با چه چیزی ثابت می‌شود:

رمضان با رؤیت هلال ماه اگرچه از طرف یک نفر عادل باشد و یا با کامل کردن سی روز ماه شعبان ثابت می‌شود:

از ابن عمر روایت است : **(تراعى الناس الهلال، فأخبرت رسول الله ﷺ أنى رأيتاه، فصام و أمر الناس بصيامه)**^[726] «مردم برای دیدن هلال (به آسمان) نگاه می‌کردند، من به پیامبر ﷺ خبر دادم که هلال ماه را دیدم، پس پیامبر ﷺ روزه گرفت و به مردم امر کرد که روزه بگیرند» و اگر هلال ماه به واسطه ابر یا مانند آن دیده نشد، باید سی روز شعبان را کامل کرد، به دلیل حدیث ابوهریره که قبلاً بیان شد. اما فرا رسیدن ماه شوال با شهادت کمتر از دو نفر ثابت نمی‌شود.

از عبدالرحمن بن زید بن خطاب روایت است که : او در روز شک خطبه خواند و گفت : همانا من با اصحاب پیامبر ﷺ همنشین بوده و از آنها سؤال کرده‌ام، آنان به من گفته‌اند که پیامبر ﷺ فرمود : **(صوموا لرؤيته، و أفطروا لرؤيته، و أنسكوا لها، فإن غم عليكم فأتوموا ثلاثين يوماً، فإن شهد شاهدان مسلمان فصوموا و أفطروا)**^[727] «با دیدن هلال (رمضان) روزه بگیرید و با دیدن هلال ماه (شوال) عید کنید و با دیدن آن عبادت کنید و اگر ابر مانع دیدن هلال شد، سی روز (شعبان) را کامل کنید و اگر دو شاهد مسلمان (به دیدن هلال ماه) شهادت دادند روزه بگیرید و عید کنید».

از امیر مکه حارث بن حاطب روایت است : **(عهد إلينا رسول الله ﷺ أن ننسك للرؤية فإن لم نره و شهد شاهدا عدل نسكنا بشهادتهما)**^[728] «پیامبر ﷺ به ما سفارش کرد که با دیدن هلال عبادت کنیم و اگر آن را ندیدیم و دو شاهد عادل بر آن شهادت دادند با شهادت آنها عبادت کنیم».

پس از مفهوم جمله «فإن شهد شاهدان مسلمان فصوموا و أفطروا» در حدیث عبدالرحمن بن زیدو جمله «فإن لم نره و شهد شاهدا عدل نسكنا بشهادتهما» در حدیث حارث، استنباط می‌شود که شهادت یک نفر برای اثبات ماه مبارک رمضان و عید فطر صحیح نیست، ولی به دلیل حدیث (ابن عمر) اثبات ماه مبارک رمضان از این مفهوم خارج می‌شود و عید بر حکم خود باقی می‌ماند چون دلیلی بر صحت شهادت یک نفر برای عید وجود ندارد - اه. - با اندکی تغییر از «تحفه الأهودی» (374/3، 373).

تذکر : اگر کسی به تنهایی ماه را دید، نباید - به تنهایی - روزه بگیرد و یا عید بکند تا اینکه مردم روزه بگیرند و یا عید کنند. از ابوهریره روایت است که پیامبر ﷺ فرمود :

(الصوم يوم تصومون، و الفطر يوم تفطرون، و الأضحى يوم تضحون)^[729] «روزه رمضان باید روزی باشد که همه روزه می‌گیرید و عید باید در روزی باشد که همه عید می‌کنید و عید قربان روزی است که همه قربانی می‌کنید».

فهرست

روزه بر چه کسانی فرض است؟

اجماع علما بر اینست که روزه (ماه رمضان) بر هر شخص مسلمان عاقل، بالغ، سالم و مقیم فرض است البته زن باید از حیض و نفاس پاک باشد. [730]

اما فرض نبودن آن بر غیر عاقل بالغ به دلیل فرموده پیامبر r است :

(رفع القلم عن ثلاثة : عن المجنون حتى يفيق، و عن النائم حتى يستيقظ، و عن الصبي حتى يحتلم) [731] «تکلیف از سه دسته برداشته شده است : از دیوانه تا هوشیار شود و از به خواب رفته تا بیدار شود و از کودک تا بالغ شود».

اما عدم وجوب آن بر بیمار مقیم به دلیل فرموده خداوند متعال است :

(فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ)

(بقره : 184)

«و کسانی از شما که بیمار یا مسافر بودند (و روزه نگرفتند، به اندازه آن روزها) چند روز دیگری را روزه گیرند».

اگر مریض و مسافر روزه گرفتند، روزه آنها صحیح است، چون روزه نگرفتن برای آنها اجازه و رخصت است و اگر به دستور ثابت خدا عمل کنند، بهتر است.

فهرست

برای بیمار و مسافر روزه گرفتن بهتر است یا نگرفتن؟

اگر بیمار و مسافر با گرفتن روزه دچار مشقت نشوند، روزه گرفتن بهتر است و اگر دچار مشقت شوند بهتر آن است که روزه نگیرند :

از ابوسعید خدری t روایت است : (كنا نغزو مع رسول الله ﷺ في رمضان، فمننا الصائم و منا المفطر، فلا يجد الصائم على المفطر و لا المفطر على الصائم، و يرون أن من وجد قوة فصام فإن ذلك حسن، و يرون أن من وجد ضعفا فأفطر فإن ذلك حسن) [732] «با پیامبر r در ماه رمضان به جنگ با کفار رفتیم بعضی از ما روزه بودند و بعضی دیگر روزه نبودند بدون اینکه از همدیگر ایراد بگیرند و معتقد بودند کسی که توانایی روزه دارد اگر روزه بگیرد بهتر است و کسی که توانایی روزه ندارد بهتر آن است که روزه نگیرد».

امام عدم وجوب روزه بر زنی که در حیض و نفاس است به دلیل حدیث ابوسعید t از پیامبر r است : (أليس إذا حاضت لم تصل و لم تصم؟ فذلك نقصان دينها) [733] «آیا این طور نیست که زن وقتی در حیض می افتد نماز نمی خواند و روزه نمی گیرد؟ پس این نقصان دینش است» و اگر زن حائض و زنی که در نفاس است روزه بگیرند، روزه آنها

صحیح نیست؛ چون یکی از شروط صحت روزه، پاکی از حیض و نفاس است و بر آنها قضا واجب است :

از عایشه روایت است : **(كنا نحیض علی عهد رسول الله ﷺ فنؤمر بقضاء الصوم و لانؤمر بقضاء الصلاة)** [734] «ما در زمان پیامبر ﷺ به حیض می افتادیم، به ما دستور داده می شد که تنها روزه را قضا کنیم نه نماز را».

آنچه بر پیرمرد و پیرزن و مریضی که امید بهبودیش نیست واجب است:

اگر کسی به دلیل پیری یا امثال آن نتواند روزه بگیرد، می تواند روزه اش را بخورد ولی باید به ازای هر روز، مسکینی را غذا بدهد؛ به دلیل فرموده خداوند متعال :

(وَ عَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فُدْيَةٌ طَعَامِ مَسْكِينٍ) (بقره : 184)

«و بر کسانی که توانایی انجام آن (روزه) را ندارند (همچون پیران ضعیف و بیماران همیشگی) لازم است کفاره بدهند و آن خوراک مسکینی است».

از عطاء روایت است : از ابن عباس شنیدیم که این آیه را می خواند، و می گفت :

(لیست بمنسوخة، هو الشيخ الكبير و المرأة الكبيرة لا یستطیعان أن یصوما فلیطعمان مکان کل یوم مسکینا) [735] «این آیه منسوخ نیست، بلکه درباره پیرمرد و پیرزنی است که توانایی روزه گرفتن ندارند و باید به ازای هر روز مسکینی را غذا بدهند».

فهرست

زن حامله و شیرده:

اگر زنان حامله و شیرده توانایی روزه گرفتن را نداشته و یا از آسیب دیدن کودکشان بیم داشته باشند، می توانند روزه نگیرند ولی باید فدیة بدهند و لازم نیست روزه را قضا کنند :

از ابن عباس روایت است : **(رخص للشیخ الكبير و العجوز الكبيرة فی ذلک و هما یطیقان الصوم أن یفطرا إن شاءا، و یطعما کل یوم مسکینا، و لا قضاء علیهما، ثم نسخ ذلک فی هذا الایة (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلِیَصُمْهُ) و ثبت للشیخ الكبير و العجوز الكبيرة إذا كان لا یطیقان الصوم و الجلی و المرضع إذا خافتا أفطرتا، و أطعمتا کل یوم مسکینا)** [736] «به پیرمرد و پیرزنی که توانایی روزه گرفتن را دارند اجازه داده شد تا اگر خواستند روزه نگیرند و به ازای هر روز، مسکینی را غذا بدهند و قضای روزه بر آنها لازم نیست؛ سپس این حکم با آیه (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلِیَصُمْهُ) نسخ شد ولی (آن حکم) برای پیرمرد و پیرزنی که توانایی روزه گرفتن را ندارند ثابت مانده است. همچنین

زن حامله و شیرده‌ای که (بر حال خود یا بچه) بیم دارند می‌توانند روزه نگیرند و به ازای هر روز، یک مسکین را طعام دهند».

همچنین از ابن عباس روایت است: (إِذَا خَافَتِ الْحَامِلُ عَلَى نَفْسِهَا، وَ الْمَرَضُ عَلَى وَلَدِهَا فِي رَمَضَانَ قَالَ: يَفْطِرَانِ، وَ يَطْعَمَانِ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مَسْكِينًا، وَ لَا يَقْضِيَانِ صَوْمًا) [737] «اگر زن حامله از ضرر به جان خود و زن شیرده از ضرر به کودکش بیم داشت، می‌توانند روزه رمضان را نگیرند و به جای هر روز مسکینی را طعام دهند و قضای روزه بر آنها لازم نیست».

از نافع روایت است: (كَانَتْ بِنْتُ لَابِنِ عُمَرَ تَحْتَ رَجُلٍ مِنْ قَرِيْشٍ، وَ كَانَتْ حَامِلًا، فَأَصَابَهَا عَطَشٌ فِي رَمَضَانَ، فَأَمَرَهَا ابْنُ عُمَرَ أَنْ تَفْطِرَ وَ تَطْعَمَ عَنْكَلَ يَوْمٍ مَسْكِينًا) [738] «یکی از دختران ابن عمر که همسر مردی قریشی و حامله بود، در ماه رمضان دچار تشنگی شد، ابن عمر به او دستور داد تا روزه‌اش را بخورد و به ازای هر روز، مسکینی را طعام دهد».

مقدار طعام واجب:

از انس بن مالک روایت است: (أَنَّهُ ضَعْفَ عَنِ الصَّوْمِ عَامًا فَصَنَعَ جَفْنَةً ثَرِيْدًا وَ دَعَا ثَلَاثِينَ مَسْكِينًا فَأَشْبَعَهُمْ) [739] «اوسالی دچار ضعف شد بطوریکه نتوانست روزه بگیرد، پس کاسه‌ای ترید گوشت درست کرد و سی مسکین را دعوت و آنها را سیر کرد».

فهرست

ارکان روزه:

1- نیت:

به دلیل فرموده خداوند متعال:

(وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ) (بینه: 5)

«و به آنان دستور داده نشده بود مگر اینکه مخلصانه و حق‌گرایانه خدا را عبادت کنند».

و به دلیل فرموده پیامبر r: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَ إِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَانُوِيٌّ) [740] «قبول و صحت اعمال با نیت است، و پذیرش و پاداش هر عمل بستگی به نیت آن دارد».

لازم است که نیت هر شب، قبل از طلوع فجر باشد، به دلیل حدیث حفصه از پیامبر r (مَنْ لَمْ يَجْمَعْ الصِّيَامَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَلَا صِيَامَ لَهُ) [741] «کسی که قبل از طلوع فجر نیت روزه نکند روزه‌اش صحیح نیست».

2- خودداری از چیزهایی که روزه را باطل می‌کند، از طلوع فجر تا غروب خورشید:

خداوند متعال می‌فرماید :

(فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ إِلَى الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ) (بقره : 187)

«پس هم اکنون با آنان (زنانتان) آمیزش کنید و چیزی که خدا برایتان نوشته است را بخوانید (همچون بقای نسل و حفظ دین و آبرو و پاداش اخروی) و بخورید و بیاشامید تا آن گاه که رشته سپیده بامداد از رشته سیاه (شب) برایتان از هم جدا و آشکار گردد. سپس روزه را تا شب ادامه دهید».

فهرست

باطل کننده های روزه:

هر یک از شش مورد زیر روزه را باطل می‌کند

1 و 2 خوردن و آشامیدن عمدی، لذا اگر کسی از روی فراموشی چیزی را بخورد یا بنوشد (روزه او باطل نمی‌شود و) نه قضای روزه بر او لازم است و نه کفاره :

از ابوهریره روایت است که پیامبر r فرمود : (من نسی وهو صائم فأكل أو شرب، فليتم صومه، فإنما أصعمه الله و سقاه) [742] «اگر شخصی روزه‌دار از روی فراموشی چیزی را خورد یا نوشید، (روزه‌اش باطل نمی‌شود و) آنرا کامل کند؛ چراکه خدا او را خورانیده یا نوشانیده است».

3- استفراغ عمدی، پس اگر خودبخود استفراغ کرد نه قضای روزه بر او لازم است و نه کفاره : از ابوهریره روایت است که پیامبر r فرمود : (من ذرعه القى فليس عليه قضاء، و من استقاء عمدا فليقض) [743] «اگر کسی خودبخود استفراغ کرد روزه‌اش باطل نشده و قضا بر او لازم نیست، ولی اگر عمداً استفراغ کند (روزه‌اش باطل می‌شود و) باید آن را قضا کند».

4 و 5- حیض و نفاس، اگرچه در آخرین لحظات روز باشد، بدلیل اجماع علماء.

6- جماع، با ارتکاب عمل جماع کفاره‌ای که در حدیث زیر آمده واجب می‌شود :

از ابوهریره روایت است : (بينما نحن جلوس عند النبي r إذا جاءه رجل فقال : يا رسول الله هلكت، قال : ما لك؟ قال وقعت على امرأتي و أنا صائم. فقال رسول الله r : هل تجد رقبة تعتقها؟ قال : لا. قال : فهل تستطيع أن تصوم شهرين متتابعين؟ قال : لا، قال : فهل تجد إطعام ستين مسكينا؟ قال : لا، قال : فمكث النبي r، فبينما نحن على ذلك أتى

النبي r بعرق فيها تمر والعرق الممكتل - قال : أين السائل؟ فقال أنا، قال : خذ هذا فتصدق به. فقال الرجل : على أفقر مني يا رسول الله؟ فوالله ما بين لابتيتها - يريدا الحرطين - أهل بيت أفقر من أهل بيتي - فضحك النبي r حتى بدت أنيابها، ثم قال : أطمعه أهلك [744]» در حالیکه نزد پیامبر r نشسته بودیم، مردی آمد و گفت : ای رسول خدا! هلاک شدم، (پیامبر r) فرمود : چی شده، گفت : در حال روزه با همسرم آمیزش کردم، پیامبر r فرمود آیا می‌توانی برده‌ای را آزاد کنی؟ گفت نه، فرمود : آیا می‌توانی دو ماه پشت سر هم روزه بگیری؟ گفت نه، فرمود : آیا می‌توانی شصت مسکین را طعام بدهی؟ گفت نه، (ابوهریره) گفت : پیامبر r مکثی کرد، آنگاه سبب بزرگی از خرما را برای پیامبر r آوردند، فرمود : سؤال کننده کجاست؟ آن مرد گفت : من هستم. (پیامبر r) فرمود : این را بگیر و (آن را بعنوان کفاره روزه‌ات) صدقه بده، آن مرد گفت : به فقیرتر از خودم بدهم ای رسول خدا؟ به خدا قسم در تمام مدینه خانواده‌ای فقیرتر از خانواده من وجود ندارد. پیامبر r خندید به گونه‌ای که دندان‌های نیشش نمایان شد، سپس فرمود : (با آن) خانواده‌ات را طعام بده.»

فهرست

آداب روزه:

برای روزه‌دار مستحب است که آداب زیر را رعایت کند:

1- سحری خوردن:

از انس روایت است که پیامبر r فرمود : (تسحروا فإن فی السحور برکة) [745] «سحری کنید، چون در سحری کردن برکت است». سحری کردن اگرچه با جرعه‌ای آب هم باشد تحقق پیدا می‌کند؛ به دلیل حدیث عبدالله بن عمرو از پیامبر r : (تسحروا ولو بجرعة ماء) [746] «سحری کنید اگرچه با جرعه‌ای از آب باشد».

تأخیر در سحری مستحب است : از انس، از زید بن ثابت روایت است : (تسحرنا مع النبي r ثم قام إلى الصلاة. قلت : كم كان بين الأذان و السحور؟ قال قدر خمسين آية) [747] «با پیامبر r سحری خوردیم، سپس پیامبر r برای نماز بلند شد، (انس گوید) گفتیم: فاصله بین اذان و سحری خوردن چقدر بود؟ گفت به اندازه تلاوت پنجاه آیه».

اگر اذان (صبح) را شنید در حالی که غذا یا نوشیدنی در دست داشت، می‌تواند آن را بخورد یا بیاشامد، به دلیل حدیث ابوهریره که گوید : پیامبر r فرمود : (إذا سمع أحدكم النداء و الإناء على يديه فلا يضعه حتى يقضى حاجته منه) [748] «اگر یکی از شما ظرف آب را در دست داشت و اذان را شنید، تا نیازش را از آن برطرف نکرده، ظرف را نگذارد».

2- پرهیز از سخنان بیهوده و دشنام دادن و چیزهای منافی روزه:

از ابوهریره روایت است که پیامبر r فرمود: (إِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلَا يَرْفُثْ وَلَا يَصْخَبُ وَلَا يَجْهَلُ فَإِنَّ شَاتِمَهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتِلَهُ فَلْيَقِلْ إِنِّي صَائِمٌ) [749] «هرگاه یکی از شما روزه بود، فحش نگوید و داد و فریاد نکشد، و از اعمال جاهلانه پرهیز کند، و اگر کسی به او دشنام داد یا با او دعوا کرد باید بگوید: من روزه هستم».

همچنین از ابوهریره روایت است که پیامبر r فرمود: (مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ) [750] «کسی که از گفتار باطل و عمل کردن به آن دست برندارد، خدا هیچ نیازی به خودداری او از خوردن و آشامیدن ندارد».

فهرست

3- سخاوت و تلاوت قرآن:

از ابن عباس t روایت است: (كَانَ النَّبِيُّ r أَجُودَ النَّاسِ بِالْخَيْرِ، وَكَانَ أَجُودَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيْلُ، وَكَانَ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ حَتَّى يَنْسَلِخَ، يَعْضُرُ عَلَيْهِ النَّبِيُّ r الْقُرْآنَ، فَإِذَا لَقِيَهِ جِبْرِيْلُ كَانَ أَجُودَ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ) [751] «پیامبر r سخاوتمندترین مردم از لحاظ خیر بود و در ماه رمضان وقتی که جبرئیل او را ملاقات می‌کرد بیشتر سخاوتمند می‌شد، و جبرئیل هر شب در ماه رمضان تا پایان ماه با او ملاقات می‌کرد و پیامبر r قرآن را بر او می‌خواند و وقتی که جبرئیل با او ملاقات می‌کرد، او برای بخشش خیر، از تندباد سریع‌تر می‌شد».

4- تعجیل در افطار:

از سهل بن سعد روایت است که پیامبر r فرمود: (لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَلُوا الْفِطْرَ) [752] «تا زمانیکه مردم در افطاری عجله کنند در خیر و خوبی‌اند».

5- افطاری خوردن به صورتی که در حدیث زیر آمده است:

از انس روایت است: (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ r يَفْطِرُ عَلَى رَطْبَاتٍ قَبْلَ أَنْ يَصْلِيَ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ رَطْبَاتٍ فَعَلَى تَمْرَاتٍ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ حَسَا حَسَوَاتٍ مِنَ الْمَاءِ) [753] «پیامبر r قبل از آنکه نماز مغرب را بخواند با چند خرمای رطب افطار می‌کرد، اگر خرمای رطب نبود چند خرمای خشک و اگر خرمای خشک نبود، چند جرعه آب می‌نوشید».

6- خواندن دعای زیر هنگام افطار:

از ابن عمر روایت است که پیامبر r وقتی افطار می‌کرد می‌فرمود: (ذَهَبَ الظَّمَا وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ وَثَبَتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ) [754] «تشنگی بر طرف شد و رگ‌ها تر و خیس شدند إِنْ شَاءَ اللَّهُ اجر و پاداش بر جای ماند».

آنچه برای روزه دار مباح است: 1- غسل بمنظور خنک شدن:

از ابوبکر بن عبدالرحمن از بعضی از اصحاب پیامبر r روایت است: (لقد رأيت رسول الله r بالعرج يصب على رأسه الماء وهو صائم من العطش أو من الحر) [755] «پیامبر r را در عرج (روستایی اطراف مدینه) دیدم که روزه بود و از تشنگی یا گرما آب بر سرش می ریخت».

2- مضمضه و استنشاق بدون مبالغه

از لقیط بن صبره روایت است که پیامبر r فرمود: (وبالغ في الاستنشاق إلا أن تكون صائما) [756] «و در استنشاق مبالغه کن مگر اینکه روزه باشی».

3- حجامت:

از ابن عباس t روایت است: (احتجم النبي r و هو صائم) [757]. «پیامبر r در حالی که روزه بود حجامت کرد».

و اگر بیم ضعف و سستی وجود داشت، حجامت مکروه است: از ثابت بنانی روایت است: (سئل أنس بن مالك أكنتم تکرهون الحجامه للصائم؟ قال: لا، إلا من أجل الضعف) [758] «از انس بن مالک سؤال شد آیا شما حجامت را برای روزه دار مکروه می دانستید؟ گفت نه، مگر به خاطر ضعف و سستی».

4- بوسیدن زنان و بازی با آنها برای کسی که قادر به کنترل خود است:

از عایشه (رض) روایت است: (كان النبي r يقبل و يبشر و هو صائم، و كان أملككم لإربه) [759] «پیامبر r زناش را می بوسید و با آنها بازی می کرد در حالی که روزه بود، و او کسی بود که از همه شما بیشتر شهوتش را کنترل می کرد».

5- صبح کردن در حالت جنابت:

به دلیل حدیثی که از عایشه و أم سلمه روایت است: (أن رسول الله r كان يدرکه الفجر و هو جنب من أهله ثم يغتسل و يصوم) [760] «پیامبر r صبح می کرد در حالی که به دلیل نزدیکی با همسرانش جنب بود، سپس غسل می کرد و روزه می گرفت».

6- وصال (افطار نکردن) تا سحر:

از ابوسعید خدری روایت است که از پیامبر r شنیدم که فرمود: (لا تواصلوا، فأیکم أراد أن يواصل فليواصل حتى السحر. قالوا: فإنک تواصل یا رسول الله، قال لست کهيئتکم، إني

أبيت لي مطعم يطعمني و ساق يسقين^[761]» دو روز را بدون افطار به هم وصل نکنید و اگر کسی از شما خواست وصال کند تا سحر وصال کند. گفتند ای رسول خدا تو وصال می‌کنی، فرمود: من مانند شما نیستم، شب را به روز می‌رسانم در حالی که طعام‌دهنده‌ای مرا طعام می‌دهد و ساقی دارم که مرا آب می‌دهد.^(*)

7- سواک زدن، استعمال بوی خوش، چرب کردن موی سر و پوست، سرمه کردن چشم، مصرف قطره و تزریق آمپول

دلیل مباح بودن این اشیاء اصل برائت و عدم وجود دلیل بر تحریم آنها است، چون اگر از جمله محرمات بر روزه‌دار می‌بودند، خدا و رسول او آن را بیان می‌کردند:

(وَ مَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) (مریم : 64)

«پروردگارت هرگز فراموشکار نبوده است».

فهرست

روزه سنت:

پیامبر r روزه گرفتن در ایام زیر را مورد تشویق قرار داده است:

1- شش روز شوال:

از ابوایوب انصاری روایت است که پیامبر r فرمود: (من صام رمضان ثم أتبعه ستا من شوال كان كصيام الدهر)^[762] «کسی که ماه رمضان و بدنبال آن شش روز از ماه شوال را روزه بگیرد مانند اینست که یک سال کامل روزه گرفته باشد».

2 و 3- روز عرفه برای غیر حاجی و روز عاشورا و روز قبل از آن

از ابوقتاده روایت است: (سئل رسول الله r عن صوم يوم عرفة؟ فقال: يكفر السنة الماضية و الباقية، و سئل عن صوم يوم عاشوراء؟ فقال يكفر السنة الماضية)^[763] «از پیامبر r درباره روزه روز عرفه سؤال شد فرمود: گناهان سال گذشته و سال جاری را از بین می‌برد و درباره روزه روز عاشورا از او سؤال شد فرمود: گناهان سال گذشته را از بین می‌برد».

از ام الفضل بنت حارث روایت است: (أن ناسا تماروا عندها يوم عرفة في صيام رسول الله r فقال بعضهم: هو صائم، و قال بعضهم: ليس بصائم، فأرسلت إليه بقدر لبن و هو واقف على بعيره بعرفة فشربه)^[764] «مردم روز عرفه درباره روزه بودن پیامبر r نزد من بحث و جدل کردند. بعضی از آنها گفتند: او روزه است و بعضی دیگر گفتند

روزه نیست. من ظرفی از شیر را برایش فرستادم، ایشان در حالی که روی شترش در عرفة ایستاده بود آن را نوشید».

از ابو عطفان بن طریف مری روایت است: از ابن عباس^[765] شنیدم که می‌گفت: (حین صام رسول الله^r یوم عاشوراء و امر بصیامه، قالوا یا رسول الله إنه یوم تعظمه الیهود و النصری فقال رسول الله^r: فإذا کان العام المقبل إن شاء الله صمنا الیوم التاسع. قال: فلم یأت العام المقبل، حتی توفی رسول الله^r)^[765] «وقتی پیامبر^r روز عاشورا را روزه گرفت و به روزه گرفتن آن دستور داد، مردم گفتند ای رسول خدا عاشورا روزی است که یهود و نصاری آن را بزرگ می‌دارند. پیامبر^r فرمود: سال بعد انشاء الله روز نهم را هم روزه می‌گیریم. ابن عباس گفت: قبل از آنکه روز نهم سال بعد بیاید پیامبر^r فوت کرد».

4- زیاد روزه گرفتن در ماه محرم:

از ابوهریره روایت است که پیامبر^r فرمود: (أفضل الصیام بعد رمضان شهر الله المحرم، أفضل الصلاة بعد الفریضة صلاة اللیل)^[766] «بهترین روزه بعد از ماه رمضان روزه ماه محرم و بهترین نماز بعد از نمازهای فرض نماز شب است».

5- اکثر روزهای ماه شعبان:

از عایشه روایت است: (ما رأیت رسول الله^r استكمل صیام شهر قط إلا شهر رمضان، و ما رأیته فی شهر أكثر منه صیاما فی شعبان)^[767] «پیامبر^r را ندیدم که ماهی را کامل روزه بگیرد، مگر ماه رمضان و او را ندیدم که در هیچ یک از ماهها به اندازه ماه شعبان روزه بگیرد».

6- روزهای دوشنبه و پنجشنبه:

از اسامه بن زید روایت است: (إن نبی الله^r کان یصوم یوم الإثنين و الخمیس، و سنل عن ذلک فقال: إن أعمال العباد تعرض یوم الإثنين و الخمیس)^[768] «پیامبر^r روز دوشنبه و پنجشنبه را روزه می‌گرفت. در این باره از او سؤال شد، فرمود: اعمال بندگان در این دو روز (پیش خدا) عرضه می‌شود».

7- سه روز از هر ماه:

از عبدالله بن عمرو روایت است که پیامبر^r به من فرمود: (صم من کل شهر ثلاثة أيام فإن الحسنه بعشر أمثالها، و ذلک مثل صیام الدهر)^[769] «از هر ماه سه روز را روزه بگیر، که هر کار خوب ده برابر پاداش دارد و این کار بمنزله روزه گرفتن یک سال است».

مستحب است این سه روز، سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم ماه باشد:

از ابوذر روایت است که پیامبر r فرمود : (یا ابا ذر، إذا صمت من الشهر ثلاثة أيام فصم ثلاث عشرة، و أربع عشرة، و خمس عشرة) [770] «ای ابوذر هرگاه سه روز از ماه را روزه گرفتی، روزهای سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم را روزه بگیر».

8- یک روز در میان روزه گرفتن:

از عبدالله بن عمرو روایت است که پیامبر r فرمود : (أحب الصيام إلى الله صيام داود كان يصوم يوما و يفطر يوما) [771] «محبوبترین روزه نزد خدا روزه داود است، که یک روز در میان روزه می‌گرفت».

9- نه روز اول ذی‌الحجه

از هنیده بن خالد از همسرش از بعضی همسران پیامبر r روایت است : (كان رسول الله r يصوم تسع ذی الحجة، و یوم عاشوراء و ثلاثة أيام من كل شهر، و أول اثنين من الشهر و الخميس) [772] «پیامبر r نه روز ذی‌الحجه و روز عاشورا و سه روز هر ماه و اولین دوشنبه و پنجشنبه ماه را روزه می‌گرفت».

فهرست

روزهایی که روزه گرفتن در آن نهی شده است:

1- عید رمضان و قربان:

از ابو عبید مولای ابن ازهر روایت است : (شهدت العید مع عمر بن الخطاب فقال: هذان یومان نهی رسول الله r عن صیامهما : یوم فطرکم من صیامکم، و الیوم الآخر تأکلون فیہ من نسککم) [773] «در روز عید با عمر بن خطاب بودم گفت : پیامبر r از روزه گرفتن در این دو روز نهی فرموده است، اولین روز بعد از ماه رمضان (عید فطر) و روزی که از قربانی‌هایتان می‌خورید (عید قربان).

2- آیام التشریق(*):

از ابومره مولای أم هانی روایت است : (أنه دخل مع عبدالله بن عمرو علی أبيه عمرو بن العاص، ففقر إلیهما طعاما فقال : کل. فقال : إنی صائم، فقال عمرو : کل، فهذه الأيام التي كان رسول الله r يأمرنا بإفطارها، و ینهاها عن صیامها، قال مالک : و هی آیام التشریق) [774] «با عبدالله بن عمرو نزد پدرش عمرو بن عاص رفتیم، غذایی جلو ما گذاشت و گفت : بخورید، (عبدالله) گفت من روزه هستم، عمرو گفت، بخورید، اینها روزهایی است که پیامبر r به ما امر می‌کرد که روزه نگیریم و از روزه گرفتن ما را نهی می‌کرد. امام مالک گفته است : منظور از این روزها آیام التشریق است».

از عایشه و ابن عمر t روایت است : (لم یرخص فی ایام التشریق أن یصمن إلا لمن لم یجد الهدی)^[775] «در ایام التشریق اجازه روزه گرفتن داده نشده است مگر برای کسی که هنگام ادای فریضه حج چیزی را برای قربانی کردن (هدی) بدست نیاورد».

3- روزه گرفتن جمعه به تنهایی:

از ابوهریره t روایت است : از پیامبر r شنیدم که می فرمود : (لایصوم أحدکم یوم الجمعة إلا یوما قبله أو بعده)^[776] «هیچ کدام از شما روز جمعه روزه نگیرد مگر اینکه روز قبل یا بعد از آن نیز روزه بگیرد».

4- روزه گرفتن شنبه به تنهایی:

از عبدالله بن بسر سلمی از خواهرش صماء روایت است که پیامبر r فرمود : (لاتصوموا یوم السبت إلا فیما افترض علیکم، و إن لم یجد أحدکم إلا لحاء عنبه، أو عود شجرة فلیمضغه)^[777] «روز شنبه را به تنهایی روزه نگیرید مگر روزه‌ای که بر شما فرض باشد، و اگر بجز پوست انگور یا شاخه درخت چیز دیگری نیافتید، آن را بجوید تا آن روز روزه نباشید».

5- نیمه دوم شعبان برای کسی که به روزه گرفتن آن عادت ندارد:

از ابوهریره روایت است که پیامبر r فرمود : (إذا انتصف شعبان فلا تصوموا)^[778] «وقتی نصف شعبان فرا رسید روزه نگیرید».

همچنین از ابوهریره روایت است که پیامبر r فرمود : (لایتقدمن أحدکم رمضان بصوم یوم أو یومین، إلا أن یكون رجل کان یصوم صومه فلیصم ذلک الیوم)^[779] «هیچ کدام از شما یک یا دو روز قبل از رمضان روزه نگیرد مگر اینکه به روزه گرفتن در آن روز عادت داشته باشد که در این صورت می تواند آن روز را روزه بگیرد».

6- یوم الشک:

از عمار بن یاسر روایت است که گفت : (من صام الیوم الذی شک فیہ فقد عصی أبا القاسم r)^[780] . «کسی که یوم الشک را روزه بگیرد با پیامبر r مخالفت کرده است».

7- روزه تمام سال اگرچه در ایام نهی شده روزه نگیرد:

از عبدالله بن عمرو t روایت است که پیامبر r به من فرمود : (یا عبدالله بن عمرو! إنک لتصوم الدهر و تقوم اللیل، و إنک إذا فعلت ذلک هجمت له العین و نهکت لاصام من صام الأبد)^[781] «ای عبدالله بن عمرو! تو تمام سال را روزه می گیری و تهجد می کنی!، اگر این کار را انجام دهی، چشمانت به کاسه سر فرو می روند و گود می شوند و سخت بیمار می شوی، روزه کسی که تمام سال را روزه باشد صحیح نیست».

از ابوقتاده روایت است که مردی نزد پیامبر r آمد و گفت : (یا رسول الله کیف تصوم؟ فغضب رسول الله r من قوله، فلما رأى ذلك عمر قال : رضينا بالله ربا، و بالإسلام دينا، و بمحمد نبيا، نعوذ بالله من غضب الله، و من غضب رسوله، فلم يزل عمر يردد لها، حتى سكن غضب رسول الله r، فقال يا رسول الله، كيف بمن يصوم الدهر كله؟ قال : لا صام و لا أفطر) [782] «ای رسول خدا! چگونه روزه می‌گیری؟ پیامبر r از گفته ی او عصبانی شد. وقتی عمر این حال را دید گفت : خدا را پروردگار خود، و اسلام را دین خود، و محمد را پیامبر خود برگزیدیم، به خدا پناه می‌بریم از غضب خدا و از عصبانیت رسول او. عمر همواره این جملات را تکرار می‌کرد تا عصبانیت پیامبر r فروکش کرد. گفت : ای رسول خدا کسی که تمام سال را روزه می‌گیرد چطور است؟ پیامبر r فرمود: نه روزه گرفته و نه افطار کرده است.» (*)

فهرست

نهی و ممانعت زن از گرفتن روزه نفل زمانیکه شوهرش در خانه است مگر با اجازه او

از ابوهریره t روایت است که پیامبر r فرمود : (لاتصم المرأة و بعلمها شاهد إلا بإذنه) [783] «زن زمانیکه همسرش (در خانه) حضور دارد روزه نگیرد مگر به اجازه او».

اعتکاف:

اعتکاف ده روز آخر ماه رمضان بمنظور برخورداری از خیر و پاداش و دریافتن شب قدر سنت است، خداوند متعال می‌فرماید :

(إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَ مَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَ الرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ) (قدر)

«ما قرآن را در شب با ارزش قدر فرو فرستادیم. تو چه می‌دانی شب قدر کدام است (و چه اندازه عظیم است)؟ شب قدر شبی است که از هزار ماه بهتر است، فرشتگان و جبرئیل در آن شب با اجازه پروردگارشان پیاپی می‌آیند برای هرگونه کاری، آن شب، شب سلامتی و رحمت است تا طلوع صبح».

از عایشه روایت است که پیامبر r در ده روز آخر رمضان به اعتکاف می‌نشست و می‌فرمود : (تحروا ليلة القدر في العشر الأواخر من رمضان) [784] «شب قدر را در ده شب آخر رمضان جستجو کنید».

از عایشه روایت است که پیامبر r فرمود : (تحروا ليلة القدر في الوتر من العشر الأواخر من رمضان) [785] «لایله القدر را در شبهای فرد دهه ی آخر رمضان جستجو کنید».

پیامبر r بر قیام این ده شب تشویق و ترغیب می‌کرد :

از ابوهریره روایت است که پیامبر r فرمود : **(من قام ليلة القدر إيماناً واحتساباً غفر له ما تقدم من ذنبه)** [786] «هرکس در شب قدر از روی ایمان (به امید ثواب خدا) و امید دریافت اجر و پاداش، قیام کند گناهان (صغیره) او بخشوده می‌شود».

اعتکاف باید در مسجد باشد : به دلیل فرموده خداوند متعال :

(وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ) (بقره : 187)

«و وقتی که در مساجد به (عبادت) اعتکاف مشغولید با همسرانتان همخوابگی نکنید».

و همچنین به دلیل اینکه مسجد محل اعتکاف پیامبر r بوده است.

«مستحب است که شخص معتکف به عباداتی مانند نماز و تلاوت قرآن و سبحان الله والحمد لله و لا إله إلا الله و الله اکبر گفتن و طلب مغفرت و صلوات بر پیامبر r و دعا کردن و بحث و گفتگوی علمی و مانند اینها مشغول شود، و مکروه است که اعتکاف کننده خودش را با سخنان و اعمال بیهوده سرگرم کند همانطور که ساکت ماندنش به گمان اینکه سکوت، او را به خدا نزدیک می‌کند مکروه است» (*).

اعتکاف کننده می‌تواند هنگام ضرورت از محل اعتکافش (مسجد) خارج شود، همچنان که شانه کردن مو، تراشیدن سر و گرفتن ناخن‌ها و نظافت بدن برایش مباح است.

اعتکاف با بیرون رفتن از مسجد بدون ضرورت و همبستری کردن با همسر باطل می‌شود.